

PISA

Platforma pentru Inițiative
de Securitate și Apărare

KONRAD
ADENAUER
STIFTUNG

SECURITATEA MĂRII NEGRE: DIALOGUL POLITIC ȘI SEMNIFICAȚIA DISCUȚIILOR DE EXPERȚI ÎN CADRUL PLATFORMEI PENTRU CRIMEEA

Ion ȚINEVSCHI,
expert în securitate

CHIȘINĂU 2023

În ultimul timp, asistăm la o schimbare de paradigmă în abordarea actorilor occidentali față de membri ai Parteneriatului Estic. Dacă până la invazia Ucrainei, UE și NATO promovau o politică pragmatică și, pe alocuri, chiar prudentă din cauza intereselor Rusiei, situația s-a schimbat substanțial, acești actori manifestând o deschidere fără precedent față de Republica Moldova, Ucraina și Georgia. În cazul Moldovei, acest schimb de paradigmă poate fi dedus din obținerea statutului de țară candidat UE, invitației de participare la ministeriala NATO, precum și asistenței multilaterale pentru depășirea crizei energetice, economice și de securitate. Evenimentul în cauză, a reiterat necesitatea continuării eforturilor de sporire a vizibilității Republicii Moldova pe arena internațională. Accentul va fi pus pe identificarea și aprofundarea domeniilor de sinergie dintre statul nostru și partenerii occidentali.

În cadrul acestei note analitice ne propunem să expunem ideile principale discutate în cadrul panelului experților al Conferinței pentru securitatea Mării Negre, desfășurată pe 12 aprilie 2023 la București, România. Activitatea a întrunit experți internaționali în securitate din diferite state, platforme civile și think tank-uri, publicului fiindu-i prezentată experiența ucraineană în lupta cu agresiunea rusă. Au fost discutate aspecte ale rezilienței pe dimensiunea războiului convențional, a securității cibernetice, propagandei, precum și lecțiile însușite și posibilități de dezvoltare a capacităților naționale în domeniul apărării. Activitatea s-a desfășurat în conformitate cu principiile conceptului academic Chatham House, fapt pentru care, nota noastră evită orice referință la surse sau persoane, încercând redarea ideilor principale discutate, în special, a celor relevante contextului de securitate al Republicii Moldova.

Securitatea Mării Negre

În cadrul discuțiilor a fost abordată necesitatea eliberării teritoriilor ucrainene ocupate de Rusia. Au fost dezbătute implicațiile ocupației ruse pentru Ucraina și pentru opinia publică internațională. S-a putut constata că spre deosebire de faza inițială a războiului, când Rusia avea nevoie de o victorie rapidă, miza s-a schimbat ulterior, iar prelungirea războiului are efecte negative pentru Ucraina și aliații săi. Din acest motiv, eliberarea teritoriului ucrainean, inclusiv a Crimeii, nu poate fi amânată, chestiunea timpului devenind astfel una strategică. Într-un context mai larg, eliberarea teritoriilor ocupate, în special a Crimeii, se consideră crucială pentru asigurarea unei păci durabile în regiunea Mării Nerge.

Discuțiile au vizat și posibilitățile Rusiei de reacție și ripostă la un astfel de scenariu. Deși Kremlinul a amenințat constant, de la începutul invaziei, cu utilizarea arsenalului nuclear, unele idei susțin că această retorică și-a diminuat impactul asupra publicului. Drept argument, s-a făcut referință la rezultatele ultimelor sondaje de opinie care arată că 86% din ucraineni nu își schimbă opinia vizavi de eliberarea teritoriilor ocupate nici chiar în eventualitatea utilizării de către Rusia a armelor nucleare tactice.

Totodată, chiar dacă Crimeea va fi eliberată, demilitarizarea acesteia nu este posibilă pentru următorul deceniu, anticipându-se că politica agresivă a Rusiei poate persista chiar și după înfrângerea și izgonirea acesteia de pe teritoriul ucrainean. Aici părerile partenerilor sunt împărțite. Unii experți și-au exprimat dezacordul privind proiecția forței în Marea Neagră. Într-un context mai larg, aceștia au accentuat dezechilibrul de forțe dintre Turcia - cea mai importantă forță militară – și ceilalți actori aliați care împart litoralul Mării Negre. Comparativ cu regiunea Mării Baltice, unde Polonia și statele Baltice se află într-un consens privind politica de securitate, cei 3 actori de la Marea Neagră (Turcia, România și Bulgaria) încă se confruntă cu divergențe.

Din perspectiva intereselor naționale, poziția Turciei poate fi percepută prin prisma competiției pentru influență în regiune. În eventualitatea diminuării rolului Rusiei, completarea golului de putere devine o perspectivă tentantă și poate constitui *mărul discordiei* între anumiți actori.

Totodată, unii experții au accentuat necesitatea dialogului cu Turcia. Aceștia admit că Turcia ar putea accepta anumite compromisuri, inclusiv ce ține de *Convenția Montreaux*, însă doar explicând acestei țări și convingând-o că arhitectura de securitate regională s-a schimbat. Totodată, contextul actual de securitate impune actualizarea strategiei maritime a NATO, în timp ce importanța Mării Negre se extinde de la nivelul regional la cel global. Unii experți au opinat că există similitudini în politica agresivă a Rusiei în Marea Neagră și cea privind Oceanul Arctic.

Războiul cibernetic (Cyber War)

Au fost discutate implicațiile practice ale componentei cibernetice asupra teatrului de operații ucrainean. Utilizarea produselor software controlate de Rusia (ex. Telegram) este una dintre lecțiile însușite. Experții în domeniul cibernetic au evidențiat importanța acestei componente în acțiunile militare moderne. Pentru o mai bună redare, s-a făcut referință la analogia dintre Cyber și Covid – 19, aceasta constând în faptul că ambele necesită accesul atât la virus, cât și la antidot.

Experții au opinat că Rusia este avansată în utilizarea instrumentelor cibernetice datorită practicii obținute din aplicarea acestora asupra altor state. Doctrina *Gerasimov* este un punct de cotitură în abordarea Rusiei, unde aceasta realizează necesitatea îmbinării aspectelor kinetic și non-kinetic ale războiului. Drept consecință, aceasta începe să practice la scară largă spionajul cibernetic și operațiunile ofensive cibernetice.

Experiența ucraineană în *cyber defense* sugerează utilizarea eficientă a tuturor resurselor disponibile, în special, a celor umane. Aceasta presupune antrenarea femeilor în domeniul IT și respectiv în cel al securității cibernetice. Implicarea femeilor în domeniul *cyber defense* ar fi un *know-how*, mai ales în situația crizei de personal de mobilizare pentru acțiuni militare convenționale. Așadar, pe lângă efectul compensator în materie de personal uman, antrenarea femeilor în IT contribuie la consolidarea capacității de reziliență cibernetică denumită adesea *ethical hackers*.

Cyber este parte a războiului hybrid, iar bagajul de instrumente al Rusiei conține atât instrumente noi, cât și vechi. Invasia rusă a impus Ucraina să-și inoveze infrastructura și procedurile de operare pe dimensiunea tehnologiilor de informații și comunicații. Atacurile cu rachete asupra infrastructurii energetice din noiembrie-decembrie 2022 au fost precedate de atacuri cibernetice. Așadar, un pas important este crearea ecosistemelor – migrarea bazelor de date pe platforme virtuale, tip *I-cloud*.

Experiența teatrului de operații ucrainean a demonstrat că războiul modern este marcat și influențat de accesul la informație/culegerea datelor. Câmpul de luptă nu are perimetrul de securitate clar definit din cauza aspectelor hybrid. Dronele sunt foarte eficiente în colectarea informației telemetrice, iar protecția criptografică a informației este esențială. Ucraina încearcă să împartă experiența sa în domeniul cibernetic cu partenerii, aceasta urmărind, în primul rând, prevenirea extinderii conflictului regional în unul global. 7

Experiența Ucrainei a demonstrat necesitatea debarasării de multiplele sisteme sovietice vechi. Totodată, aceasta continuă să-și consolideze capacitatea cibernetică pe câmpul de luptă, încercând să co-creeze chiar și din resursele modeste pe care le deține. S-a constatat că NATO și partenerii ar putea integra această experiență în dezvoltarea capacităților de apărare proprii.

Protejarea celor mai importante obiective nu presupune doar bazele militare, dar și infrastructura sectorului public: camere de supraveghere, drumurile, căile ferate și de comunicații. Atacurile cibernetice cauzează cele mai mari pierderi de capital pentru statele occidentale și beneficii pentru unele state estice.

China avansează în acest sens, dezvoltând capacități complexe de control și aplicarea practicilor de spionaj. Una dintre acestea este mecanismul polițienesc de sute de mii de oameni care supraveghează activitatea internetului. Totodată, Rusia prin numeroase atacuri cibernetice continuă să compromită infrastructura critică și destabilizeze climatul politico-economic al statelor occidentale.

Totuși, comparând diferențele de abordare vizavi de politicile cyber între societățile democratice și cele autoritare (de tip închis), s-a concluzionat că pe termen lung, primele (democrațiile) sunt mai puțin vulnerabile din cauza avantajului comunicării. Contrar acestei abordări, în societățile autoritare/de tip închis, limitarea accesului la informație deseori tergiversează capacitatea de reacție, generând efecte catastrofale (avaria la centrala nucleară Cernobîl, apariția Covid 19 în China).

Propaganda și războiul informațional

Războiul din Ucraina poate influența abordarea față de propagandă, facilitând o schimbare de paradigmă, inclusiv în distrugerea anumitor narrative maligne ruse. Majoritatea acestor narrative, focusate pe discreditarea imaginii statului de drept în fața propriilor cetățeni (ex. Republicii Moldova) se pot ruina la un moment dat. Pentru aceasta, în cadrul activității s-a discutat necesitatea oferirii vizibilității și asistenței Republicii Moldova, Ucrainei și Georgiei – statele cele mai afectate – pentru contracararea propagandei și accelerarea eforturilor de integrare în spațiul european și cel euroatlantic.

Totodată, chiar dacă abordarea față de propagandă se va schimba, experiența modernă post-conflict demonstrează că de multe ori pedepsirea instigatorilor/vinovaților este dificilă. Pe lângă propagandă, unii actori statali aplică practici represive, limitând un șir de drepturi, printre care cel la autoidentificare, exprimare și, nu în ultimul rând, dreptul la gândire (care este și cel mai dificil de demonstrat în instanță).

Prin propaganda sa recentă, Rusia încearcă separarea dimensiunii de securitate de cea economică. Aceasta încearcă distragerea atenției de la invazia Ucrainei prin invocarea unor agende regionale și internaționale proprii, menite să-i asigure o pauză strategică, un moment de respiro pe fundalul sancțiunilor occidentale și, probabil, timp pentru identificarea noilor căi pentru continuarea politicii sale agresive.

Pentru aceasta sunt folosite personalul și tehnologiile de atingere sentimentală a publicului. Acestea urmăresc distorsionarea realității și inducerea unei realități false/paralele, convenabile intereselor Kremlinului. Falsitatea unora dintre narativele ruse este demascată de inconsecvența acestora. Lipsa de timp și presiunea situației, impune mașinăria propagandistică, care lucrează la turajii maxime, să admită erori.

Până la războiul din 2014, propaganda rusă față de Ucraina era camuflată/voalată. După 2014, aceasta a devenit directă. Totuși, dilema experților este următoarea: de ce propaganda Rusiei a avut, până la invazia din 2022 a Ucrainei, succes în Vest? Se presupune că efectul acesteia este direct proporțional cu ezitarea Vestului de a acționa într-o manieră determinantă direct după ocuparea Crimeii și declanșarea conflictului militar din estul Ucrainei.

Unul dintre răspunsurile la această întrebare a fost identificat și denumit drept ignoranță/lene intelectuală (***Intellectual Laisiness***). Această noțiune vizează în special comportamentul actorilor cheie din emisfera vestică (SUA, UE și NATO). Așa cum cunoștința ajută la adâncirea înțelegerii și anticipării, ignoranța și lipsa de implicare au facilitat opusul în cazul actorilor enumerați. O analiză mai aprofundată a comportamentului Rusiei nu doar că ar fi demascată intențiile acesteia, dar și ar fi contribuit la identificarea unor eforturi de prevenire și influențare a comportamentului acestui stat.

Revenind la propagandă, experții au articulat, pe de o parte, rolul-cheie al acesteia în incitarea la ură și crimă, iar pe de alta, necesitatea creării mecanismelor eficiente de descurajare. S-a conștientizat că eșuarea în atragerea la răspundere a vinovaților, de multe ori din cauza curențelor sistemului umanitar internațional și intereselor actorilor acestuia, este o cauză majoră în perpetuarea fenomenului.

Concluzii și reflecții:

Contextul actual de securitate impune actualizarea strategiei maritime a NATO, în condițiile în care Marea Neagră devine o prioritate globală. Eliberarea teritoriilor ucrainene ocupate de Rusia, inclusiv a Crimeii, devine o precondiție pentru constrângerea Rusiei și pentru realizarea ulterioară a unei păci durabile în regiunea Mării Negre. O eventuală înfrângere ar genera nemulțumiri în rândul elitelor și societății ruse, cauzând o schimbare de atitudine vizavi de politica externă. Colapsul militar ar putea avea un efect de domino pentru alte sfere sociale ale statului rus, în special cea informațională, iar societatea s-ar putea confrunta, după câteva decenii de dezinformare, cu o realitate greu de acceptat, determinând-o să ceară socoteală elitelor de la Kremlin.

Anticipând că politica agresivă a Rusiei ar putea persista chiar și după înfrângerea și izgonirea acesteia de pe teritoriul ucrainean, demilitarizarea Crimeii după eliberare poate fi amânată pentru o anumită perioadă. Există totuși păreri împărțite, unele sugerând că proiecția ulterioară a forței în Crimeea va avea efecte negative asupra arhitecturii de securitate a Mării Negre. Nu poate fi complet exclus și riscul privind apariția competiției pentru suplinirea golului de putere cauzat de relativul declin al Federației Ruse în regiune.

Dimensiunea apărării cibernetice devine crucială în ecuația regională de securitate. Experiența ucraineană indică deschiderea spre creativitate și inovație. Utilizarea eficientă a tuturor resurselor disponibile, în special a celor umane, poate contribui la diferența de avantaj strategic. Experiența ucraineană vine cu o soluție inovatoare: antrenarea femeilor în domeniile IT și securitate cibernetică. Implicarea femeilor în domeniul *cyber defense* ar fi un *know-how*, mai ales în situația crizei de personal de mobilizare pentru acțiuni militare convenționale. Așadar, pe lângă efectul compensator în materie de personal uman, antrenarea femeilor în IT ar contribui la consolidarea capacității de reziliență cibernetică prin creșterea numărului de *ethical hackers*.

Adițional, experiența teatrului de operații ucrainean a demonstrat că războiul modern este marcat și influențat de accesul la informație/culegerea datelor. Câmpul de luptă nu are perimetru de securitate clar definit din cauza efectelor *hybride* ale războiului. Tehnologia face diferența în acțiunile militare moderne, în special utilizarea dronelor în scopul colectării informației telemetrice și protecția criptografică a acesteia. Ucraina împarte experiența sa în domeniul cibernetic cu partenerii în încercarea de prevenire a extinderii conflictului regional în unul global.

Invazia rusă impune inovarea infrastructurii și procedurilor de operare pe dimensiunea tehnologiilor de informații și comunicații. Din experiența Ucrainei, o lecție însușită este crearea ecosistemelor – migrarea bazelor de date pe *I-cloud*. Adițional, vecinii noștri au realizat necesitatea debarasării de multiplele sisteme sovietice vechi și după posibilitate, substituirea ori adaptarea/co-crearea cu ajutorul partenerilor de capacități corespunzătoare rigorilor mediului actual de securitate.

Războiul din Ucraina poate genera o schimbare de paradigmă în abordarea față de propagandă, demascând publicului larg adevăratele intenții ale Kremlinului. Lipsa de timp și presiunea situației, impune mașinăria propagandistică rusă, care lucrează la turații maxime, să producă erori. Acestea sunt vizibile din inconsecvența tot mai frecventă a narativelor care stau la baza politicii Moscovei.

Motivul pentru care propaganda Rusiei a avut succes până la invazia din 2022 a Ucrainei este direct proporțional cu ezitarea Vestului de a acționa mai determinant față de escapadele anterioare ale Rusiei (invazia Georgiei (2008), Ocuparea Crimeii și războiul din estul Ucrainei (2014)). Abordarea occidentală – denumită intelectual laziness – trădează lipsa de atitudine și de acțiune față de comportamentul Moscovei. După realizarea rolului central al propagandei și efectelor negative ale acesteia, crearea mecanismelor eficiente de descurajare a acestui fenomen devine un imperativ internațional.